

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך ד, תשי"ג

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

הלוך ושוב

בקונטרס תמוז-תשי"ב עומד מר דב ירדן על גלגולי המשמע של "הלוך ושוב" הנמצא במקרא (בראשית ח ג) להוראת שיבה מודרגת, ואילו בימינו משמש הוא גם להורות על עשיית דרך בכיוון אחד וחזירה בו למקום-היציאה. מר ירדן מניח, כי הביטוי של היום "שאל ממקור קדום" ואנחנו "יצקנו תוכן חדש לדפוס-לשון ישן".

לדעתי לא מן השם הוא זה, וכאן אין הדבר כבמקרים רבים אחרים, שחטפנו ביטוי מהמקרא והקנינו לו מובן שונה

משהיה לו במקורו רק כדי לקיים את הכתוב כצורתו להוראה חדשה.

במקרה נמצא „הלוך ושוב“ במקרא (ואמנם שם מציין הפועל „הלוך“ הדרגה קבועה, ממושכת ומוחלטת או עד לגבול מסוים). אבל לא משום־כך ייאמר עכשיו „הלוך ושוב“ למובן הליכה — כלומר נסיעה — של ממש (במשמעו העיקרי של הפועל „הלוך“). אפילו־א * אותו מטבע מקראי, הנותן מקום להיתלות בו והמסוגל לעשות רושם כגורם ראשון להסתמכות עליו, הרי „הלוך ושוב“ של היום יש לו גורמים, שהולידוהו טבעית, ואין להתעלם מהם, כי הם כמדומני המכריעים דווקא, כלהלן.

הצירוף של הליכה ושיבה, או יציאה ושיבה, או ריצה ושיבה, נמצא במקורותינו כמות שהוא להוראתו העיקרית: „נִצָּא יָצָא וְנָשׁוּב“ (בראשית ח ז); „והחיות יָצָאוּ וְנָשׁוּב“ (יחזקאל א יד); „אל תאמר לרעך יָךְ וְנָשׁוּב ומחר אתן“ (משלי ג כח).

פסוק אחרון זה — שנעשה פתגם (דחיית פלוני ב „יָךְ וְנָשׁוּב“) — כשהוא לעצמו, הרי על הרקע של שני קודמיו הנ"ל כבר הוא יוצר מאליו את „הלוך ושוב“ של ימינו. בתלמודים, שביטלו את הפועל „שוב“ וממילא גם את חשם „שיבה“ ותחת אלה שימשו בלשון רז"ל „חזור“ ו„חזירה“

* חידוש מלה זו עלה על דעתי כרגע בשעת כתיבה. שאם „אף־אילו“ נתקצר ל „אפילו“ הרי גם „אף־אילו־א“ יתקצר ל „אפילו־א“. ואולי כבר קדמוני אחרים ואנוכי לא ידעתי?

(או „חזרה“): אתה מוצא: „שלוחי-מצווה אינן ניזוקין לא בהליכתן ולא בחזירתן“ (אמרה שנתפתגמה ונשתגרה בפי כול עד היום), „מַעַט בריצה, שלא תתיגע בחזירה!“ — ועוד כיו"ב. „בדרך-הליכה“ וניגודו „בדרך-חזירה“ באים אצל רו"ל וחפוסקים יחד לציין בקיצור את רציפותם של שני כיוונים הפוכים זה מזה, באמת אני שומע אומרים היום על-הרוב לא „כרטיס לירושלים הלוך ושוב“ אלא „הלוך וחזור“. וזה הרי אין לו שום מופת קדום, שיהא אפשר להאחיו בו. יעיד אפוא על חברו „הלוך ושוב“, שאף הוא לא נולד בדרך של „גלגול“ אלא בדרך-הטבע ובלי סנדקותו של הפסוק מימי המבול.